

OD EZOPA DO TREH BOTER
LISIČIC – ŽIVALI V PRAVLJICAH,
BASNIH, VEZENINAH,
TAPISERIJAH IN ŠE KJE

Milena Mileva Blažić

UVOD

V sklopu projekta Evropska noč raziskovalcev – *Humanistika, to si ti!* s temo Človek, žival se je Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani povezala z Akademijo za likovno umetnost in oblikovanje (smer Ilustracija) ter decembra 2022 začela z aktivnostjo, ki je vključevala živalske rezijanske pravljice. Pedagoška fakulteta je pripravila kratek uvod v rezijanske pravljice, k sodelovanju smo pritegnili tudi pravljničarko Luigio Negro iz Muzeja rezijanskih ljudi. Pod mentorstvom doc. Suzi Bricelj z ALUO in dr. Milene Mileve Blažić s Pedagoške fakultete so študenti in študentke ilustrirali nekatere pravljice iz zbirke *Zverinice iz Rezije*. V rezijanskih pravljicah pogosto naletimo na lik lisice, zato bomo ob koncu izpostavili pravljico *Tri botre lisičice*.

Skoraj vsi narodi imajo v svoji literarni zapuščini pripovedke, pravljice ali basni z živalsko vsebino. Po navadi gre za izmišljene zgodbe o živalih, ki so največkrat poosebljene, kar pomeni, da ima vsaka žival svojo značilno lastnost, ki jo določa. Pogosto se za temi lastnostmi skrivajo človekove hibe ali (značajske) napake. Živali pa so svoje mesto našle tudi v spremljajočih likovnih upodobitvah bodisi kot ilustracije k besedilu, vezenini, tapiseriji in panjski končnici bodisi v samostojnih likovnih upodobitvah, ki aludirajo na pravljnično ali basensko izhodišče. V prispevku bom predstavila najpomembnejše teorije pravljič in izbrani primer najzgodnješe Ezopove basni o stvaritvi sveta (antično zgodbo o Prometeju) ter obenem izpostavila rezijansko pravljico *Tri botre lisičice* iz zbirke rezijanskih pravljič *Zverinice iz Rezije*.

O TEORIJI PRAVLJIC

Ko govorimo o teoriji pravljič, zagotovo naletimo na imensko zvezo treh utemeljiteljev pravljničnih klasifikacij Aarne-Thompson-Uther. V literaturi uporabljamo akronim ATU – akronim je mednarodna oznaka za klasificiran indeks pravljničnih tipov, kajti Aarne, Thompson in Uther so indeksirali ljudske pravljice po vrstah. Med različnimi teorijami pravljič je zagotovo med najpomembnejšimi folkloristična ali geografsko-zgodovinska, ki jo je začel finski folklorist Antti Aarne, ki ugotavlja, da so (ljudske) pravljice bolj kot katerakoli druga literarna vrsta ljudskega pesništva mednarodne in se zelo enostavno selijo iz ene pokrajine v drugo. Jezikovna meja, ki mnogokrat otežuje migracijo literarne produkcije, v zelo majhni meri ovira širjenje pravljničnih ali basenskih motivov v nevezani besedi. Tako so lahko iste pravljice znane pri več narodih, nekatere celo skoraj povsod (prim. Aarne 1910).

V literarnozgodovinskem procesu [pa] so se ohranili le tisti motivi, ki so ponovljivi (variantnost), relevantni (pomembni) ali zapomnljivi (zgradba). Relevantne so postale t. i. literarne univerzalijske, kar pomeni, da so pomembne v različnih kulturah, in sicer tako, da se prilagajajo (asimilirajo) novi kulturi (Blažić 2022).

Aarne se ukvarja tudi z živalskimi pravljicami, pri čemer živali glede na njihovo pojavnost razdeli v posamezne skupine, npr. gozdne živali, domače živali, ptice, ribe ipd. (ibid.). S podobno tipizacijo je nadaljeval ameriški folklorist Stith Thompson,¹ leta 2004 pa jo je nadgradil germanist Hans-Jörg Uther. Utherjeva klasifikacija je izhodiščna teorija za vse, ki preučujejo pravljice. Uther pravljice razdeli na sedem glavnih tipov. V Utherjevem mednarodnem tipnem indeksu (ATU) so naslednje vrste pravljič: 1. živalske pravljice, 2. čudežne pravljice, 3. verske pravljice,

¹ Dostopno na: https://ia800408.us.archive.org/30/items/Thompson2016MotifIndex/Thompson_2016_Motif-Index.pdf (citirano 10. 4. 2023).

4. novelistične pravljice, 5. pravljice o neumnem ogru, 6. šaljive zgodbe in 7. pravljicne formule.

Z Utherjem je sodelovala tudi etnologinja in umetnostna zgodovinarica Monika Kropelj Telban in izdelala *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljič. Živalske pravljice in basni* (Kropelj Telban 2015). Monika Kropelj Telban je prvo knjigo v slovenskem tipnem indeksu, tako kot tudi Uther, namenila slovenskim ljudskim pravljicam o živalih. To so pravljice, ki jih je Uther obravnaval v poglavju o živalskih zgodbah, v okviru katerih je posebno poglavje, skoraj ena tretjina, namenjeno domiselnemu lisjaku (angl. *clever fox*, nem. *Reinecke Fuchs*), katerega pojavnost sega v srednji vek. Avtorica je obravnavala 151 tipov živalskih pravljič in/ali basni. Čeprav sta obe literarni vrsti zgrajeni izključno na domišljiji, pri čemer ne upoštevata naravnih zakonov in v veliki meri poosebljata tako živali in rastline kot stvari, pa med pravljico z živalsko tematiko in basnijo obstajajo nekatere razlike. Medtem ko je denimo živalska pravljica daljša in poučna, je basen krajša, poučna in z obveznim naukom. Največ je pravljič, v katerih nastopajo poosebljene živali, npr. lisica, volk, ptiči (različne vrste ptičev), medved, osel, pes, mačka, zajec, konj, lev, miš, koza idr. Tipni indeks se začneja prav z živalskimi pravljicami, saj gre za obsežen korpus, ki je tudi v sodobni slovenski mladinski književnosti danes najrazvitejša zvrst kratke sodobne pravljice. V njih – tako kot v pravljicah – nastopa žival kot poosebljeni literarni lik (Kropelj Telban 2015). Postavi se vprašanje, ali poosebljeni živalski liki pomenijo več svobode ali samocenzuro oz. infantilizacijo otrok. Včasih so se basnopolisci zaščitili, ko so kritizirali družbo in so namesto ljudi uporabili živalske like, da jih ljudje ne bi preganjali.

Značilnost tipnega indeksa slovenskih živalskih pravljič je, da Monika Kropelj Telban označi in utemelji 17² od 151 izvornih slovenskih ljudskih

2 1. *ATU *140* Bik stisne medveda ob drevo 2. *ATU *15A Zakaj ima zajec kratek rep? / 3. *ATU *191* Živali pokopavajo lovca, 4. *ATU *202A Oven in bik, 5. *ATU *219G* Pes je klas izprosil, maček

pravljic in predlaga, da se jih pri naslednjih izdajah Utherjevega tipnega indeksa uvrsti v tipni indeks.

ZAČETKI – EZOP

V monografiji Gustava Schwaba *Najlepše antične pripovedke* že takoj na začetku (Metamorfoze in manjše zgodbe) naletimo na zgodbo o Prometeju. Gre za antično zgodbo o stvarjenju sveta. Prometej, potomec starega božanskega rodu, ki ga je Zevs pahnil s prestola, se napoti na zemljo, da iz nebeškega semena, ki dremlje v njej, naredi lik po podobi bogov: »Zato vzame ilovice, jo namoči v vodi iz reke, jo zgnete in naredi iz nje lik po podobi bogov, gospodarjev sveta. Da bi to kepo ilovice oživil, si sposodi pri vsaki živalski duši dobre in slabe lastnosti in jih zapre v človekove prsi« (Schwab 1967).⁵ Jedro Schwabovih zgodb predstavljajo Homerjeva *Iliada* (8.–7. stoletje pr. n. št.) in nekateri drugi grški in rimski viri.

Zgodbo o Prometeju in zlitju človeškega ter živalskega je v 7. stoletju pr. n. št. povzel tudi starogrški basnopolisec Ezop. Ezopovih basni je 584 (Perry 240).⁴ V slovenščino so prevedene le nekatere Ezopove basni, hkrati pa so tudi nekakovostno prirejene. Prve objave Ezopovih basni je objavil

mleko, 6. *ATU *219H* Mačka ni vredna kruha, 7. *ATU *244* Od kdaj je vran črn, 8. *ATU *283C* Deklica in piskrček (Mojca Pokrajculja), 9. *ATU *298* Tekma v moči, 10. *ATU *31 Drozg pomaga lisici splezati iz jame, 11. *ATU *56** Lisica in orel, 12. *ATU *62* Lisica pridiga kokošim, 13. *ATU *62B* Veliki plenilci obsojajo majhnega, 14. *ATU *63A Lisica lovi z repom, 15. *ATU 111A* Koza se izmakne, da pade volk v prepad, 16. *ATU 71* Kos in Marec 17. *ATU 89* Medved zaman čaka na sadove.

3 Prevod *Najlepših pripovedk klasičnega in starega veka* Gustava Schwaba, ki so prvič izšle leta 1837, smo Slovenci v primerjavi z drugimi narodi dobili dokaj pozno, šele leta 1961 v prevodu Franca Bradača. Omenjeni citat je iz novejšega, dopolnjenega prevoda Jožeta Dolenca.

4 Dostopno na: <https://www.theoi.com/Titan/TitanPrometheus.html>. Perryjev indeks je kazalo basni v ezopski tradiciji. Prim. Perry: Loeb Classical Library, zv. 436. Cambridge: Harvard University Press.

Valetnin Vodnik leta 1790, potem leta 1814 Janez Nepomuk Primic. V *Vrtcu*⁵ lahko leta 1901 zasledimo osem Basni o levu,⁶ potem pa so od leta 1932 objavljali predvsem posamezne basni, npr. *Kdo leti najvišje*, *Lakomni pes*, *Lev in miška*, *Lisica in orel*, *Lisica in štoklja*, *Osel in pes*, *Ostareli lev*, *Volk in jagnje* in *Zajec in želva*.

Vodnikov učenec Janez Nepomuk Primic je denimo prepesnil okoli 150 Ezopovih basni. Urban Jarnik je leta 1814 iz latinščine in nemščine prevedel in objavil 32 basni v knjižici *Sber lepih ukov sa slovensko mladino*. Poimenoval jih je *Basni, ktere se Esopu perpishejo* (XI. poglavje, str. 7–86) ter *Druge Esopove basni* (XII. poglavje, str. 88–100). Peter Dajnko je leta 1824 prevedel 20 Ezopovih basni, leto pozneje pa je 40 Ezopovih basni poslovenil Franc Metelko. Veljavnejšo pesniško obliko so dali Ezopovim basnim Miroslav Vilhar, Simon Jenko in Josip Stritar (Kropej Telban 2015: 29).

Ena izmed najbolj zanimivih Ezopovih basni je basen o Prometeju in človeku (Perry 240), ki zopet prinaša antični motiv Prometeja. V angleščino je basen iz stare grščine prevedla Laura Gibbs (*Zeus and Prometheus/Zevs in Prometej*).

5 *Vrtec* (prvotno *Vertec*) je časopis s podobami za slovensko mladost, ki je izhajal med letoma 1871–1945. Povezan je bil zlasti z zunajšolskimi interesi. Ustanovitelj in prvi izdajatelj revije je bil Ivan Tomšič.

6 Basni o levu. *Vertec* (1871), letnik 31, številka 3. URN:NBN:SI:DOC-Z9Y5RP0K from <http://www.dlib.si>.

Prometheus and the Creation of Man Prometej in nastanek človeka

Following Zeus's orders, Prometheus fashioned humans and animals. When Zeus saw that the animals far outnumbered the humans, he ordered Prometheus to reduce the number of the animals by turning them into people. Prometheus did as he was told, and as a result those people who were originally animals have a human body but the soul of an animal. (Ezop/Gibbs 2002).

Prometej je po Zevsovih ukazih oblikoval ljudi in živali. Ko je Zevs videl, da je živali veliko več kot ljudi, je Prometeju ukazal, naj zmanjša število živali tako, da jih spremeni v ljudi. Prometej je storil, kar mu je bilo naročeno, in tako so ljudje, ki so bili prvotno živali, imeli človeško telo, a živalsko dušo.

Ezopove basni so izhodiščno gradivo za literarno zgodovino, četudi so nastajale v letih 620–564 pr. n. št. V basnih najpogosteje nastopajo živali, navedene v preglednici, ki so simboli za ljudi in njihove pozitivne ali negativne značilnosti. Nastopajo tudi bogovi (Zevs idr.), mitski junaki (Prometej idr.) in ljudje, ki so najpogosteje predstavljeni s poklici, ki jih opravljajo (človek, pastir, potnik, slepec, starec, zdravnik idr.). V Ezopovih basnih, v angleščino jih je prevedenih 515, so najpogostejše naslednje živali v tabeli. Številka v desnem stolpcu pomeni pojavnost živali v besedilu.

1. lev	425	1. kača	114
2. lisjak [lisica]	372	2. krokar	113
3. volk	308	3. lev	425
4. pes	285	4. lisjak [lisica]	372
5. opica	263	5. miš	153
6. ptica	202	6. opica	263
7. orel	165	7. orel	165
8. miš	153	8. ovca	131
9. žival/i	141	9. pes	285
10. ovca	131	10. ptica	202
11. kača	114	11. volk	308
12. krokar	113	12. žival/i	141

Nekatere motive Ezopovih basni ali živali lahko najdemo tudi v eni izmed najiminenitnejših srednjeveških vezenin, t. i. *Vezenini iz Bayeuxa*.

VEZENINA IZ BAYEUXA

Vezenina iz Bayeuxa iz leta 1066 ima tudi naslov *Tapiserija kraljice Matilde* in je od leta 2006 na Unescovem seznamu svetovne kulturne dediščine. Vizualno besedilo *Vezenine iz Bayeuxa* pripoveduje o osvajanju Anglije med letoma 1064 in 1066 oz. o tem, kako je normanski vojvoda Viljem Osvajalec zavzel Anglijo in postal njen kralj. Vezenina je bila na tanko, precej enakomerno laneno tkanino izdelana z iglo. Sestavljena je iz devetih enakih širin blaga, ki so neenakomerno dolge in so bile sestavljene

s prevezovanjem. Lanena vezenina je dolga okrog 70 m, visoka 50 cm in tehta 350 kg. Na njej so upodobljeni – uvezeni – dogodki do leta 1066, ko je Viljem, normanski vojvoda, izzval angleškega kralja Harolda II., kar se je končalo z bitko pri Hastingsu. Vezenina je narejena iz bombažnih, konopljinih, lanenih in volnenih niti.⁷ Na vezenini potekata likovno in verbalno besedilo (napisi v latinščini), ki opisujeta izvezene prizore, a večina dogodkov je prikazana samo vizualno.

Vezenina ima 58 prizorov in latinske naslove. Med številnimi scenami lahko zaznamo: 626 ljudi, 731 živali, od tega 202 konja in 55 psov, poleg tega še veliko ladij, dreves in drugih objektov.

Osrednji motivi na *Vezenini iz Bayeuxa* so posvečeni bojem, kar je osrednji neprekinjeni vizualni tekst, prizor za prizorom se niza v tehniki kadriiranja. Zanimiv je tudi podtekst, ki je na zgodnjem in spodnjem robu kot neke vrste opomba in je posvečen komentarjem. V *Vezenini iz Bayeuxa* lahko najdemo nekatere motive iz Ezopovih basni, kot so denimo Lisica in krokar, Volk in žerjav, Volk in deček ter Volk in jagnje.

Interpretacija osmih Ezopovih basni na *Vezenini iz Bayeuxa* je predmet znanstvenega preučevanja, imenovani Aesopica (Carson Pastan 2014).

Perry jih razdeli sledeče:

1. Bitch and Puppies (Psica in mladički)
2. Fox and Crow (Lisica in krokar /Vrana in lisica) – (Perry 124) – ATU 57
3. Frog, Mouse, Kite [Miš, žaba in zmaj] – (Perry 384)
4. Goat Who Sang [Koza, ki je pela] – (Perry 680)
5. Lion's Share [Kako je lev razdelil plen] – (Perry 339)

⁷ Dostopno na: <https://zh.unesco.org/sites/default/files/44francebayeuxen.pdf>.

6. Wolf and Crane [Volk in žerjav] – (Perry 156)
7. Wolf and Lamb [Volk in jagnje] – (Perry 155) – ATU
8. Lion King and Wolf King [Levji in volčji kralj] – (Perry 514).

Motivi Ezopove basni *Lisica in vrana* na vezenini iz Bayeuxa:

Slika 1: Prizor iz Vezenine iz Bayeuxa, levo spodaj motiv iz Ezopove basni *Lisica in vrana*

Slika 2: Lisica in vrana, detajl, Vezenina iz Bayeuxa

Iz poznega srednjega veka je znanih šest tapiserij, kjer prav tako nastopajo liki iz (tudi fantastičnega) živalskega sveta. Gre za delo *Dama s samorogom*. V omenjenih tapiserijah najdemo živalske like, kot smo jih zasledili pri Ezopu, toda že naslov tapiserij da vedeti, da se živalim pridružuje še fantastično bitje samorog.

DAMA S SAMOROGOM

Šest tapiserij je bilo izdelanih med letoma 1475 in 1525. Na rdečem ozadju je najverjetneje upodobljenih pet čutov: dotik, okus, vonj, sluh in vid. Kot šesta upodobitev nastopi *À mon seul désir / moja edina želja*, ki lahko aludira na sklicevanje na svobodno voljo v kontekstu dvorske ljubezni.

Ženska z okrasnim pokrivalom in sofisticiranimi oblačili se namreč odreka posvetnim užitkom. Gre za tapiserije v slogu *mille-fleurs* (tisoč cvetov); zanje je značilno obilje flore in favne oz. rastlin (borovci, cvetje, hrast, pomaranče, ostrožnik) in (miroljubne) živali (čaplja, opica, pes, zajec). Med resničnimi živalmi se nahajata fantazijska žival samorog ter lev, ki ga sicer najdemo v grbu družine Le Viste iz Lyona – naročnik tapiserij.⁸ Kompozicija tapiserij *mille-fleur* je zelo nasičena s cvetličnimi, a tudi živalskimi podobami, detajli so zelo natančni.

Tapiserije iz svile in volne so visoke od 311 do 377 cm, široke od 290 do 473 cm. Nahajajo se v pariškem muzeju Musée de Cluny.

Slika 3: La Vue – Videti, Dama s samorogom

Slika 4: Detajl, Dama s samorogom

Dama s samorogom na podobi v roki drži zrcalo, poleg nje je pravljичna žival – samorog, živalski lik leva, potem so tu še lisica, zajci, pes idr. Tapiserije so bile navdih za nekatere umetnike in umetnice, ki so na podlagi podob ustvarili številna literarna in glasbena dela. Med njimi naj izpostavim Rainerja Mario Rilkeja, ki je v času svojega bivanja v Parizu, ko je pisal monografijo o kiparju Augustu Rodinu, videl tapiserije *Dama s samorogom* in o njih tudi pisal (Edinger 1948: 166–168). Rilke na tapiserije aludira v svojih *Sonetih na Orfeja*, ki jih je v slovenščino prevedel Kajetan Kovič.

⁸ Dostopno na: <https://www.musee-moyenage.fr/en/> (citirano 23. 7. 2023).

Soneti na Orfeja, IV

O ta žival, ki je v resnici ni.
A iz nevednosti so veselili
se njene hoje, drže in oči
in neutrudoma so jo ljubili.

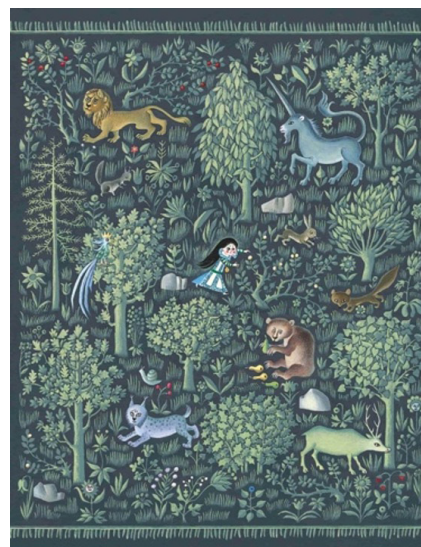
Res ni bila. In vendar je postala
čista žival. In dali so ji čas.
In je počasi glavo vzdigovala
in ni je silil prav noben ukaz,

da mora biti. Niso je z ržjo,
le z možnostjo, da je, so jo hranili.
To je živali takšno moč,

da je iztisnila iz čela rog.
K devici je prišla in je odtlej
bila v zrcalu in bila je v njej

(Rilke 2005: 266–267).

Tapiserija *La vue – Videti* je bila verjetno vizualna inspiracija za ilustracijo *Sneguljčice* Marlenke Stupice iz leta 1956.

Slika 5: Ilustracija *Sneguljčice*
Marlenke Stupice

Slika 6: Ilustracija *Sneguljčice*
Marlenke Stupice

Podobe živali, kot jih že od Ezopa naprej srečujemo v različnih medijih umetnosti, pa želim ob koncu izpostaviti v eni najlepših živalskih pravljic *Tri botre lisičice*, ki spadajo v zbirko rezijanskih pravljic *Zverinice iz Rezijske*. Zdi se namreč, da je prav lisica eden najpogostejših in vseprisotnih živalskih književnih likov v pravljicah.

ZVERINICE IZ REZIJSKE: TRI BOTRE LISIČICE

Pravljica *Tri botre lisičice* je ena izmed 60 pravljic, objavljenih v zbirki rezijanskih pravljic *Zverinice iz Rezijske*. Leta 1973 jih je zapisal etnolog, Milko Matičetov, ki je bil tudi urednik zbirke. Gre za zbirko živalskih pravljic,

najpogosteje nastopa lisica, sledijo ji volk, rusica (rdeča mravlja), grdina (domišljajska žival), skakelj in še nekatere druge živali (miš, mačka, petelin, zajec, žaba). Najbolj znana živalska pravljica, predvsem zaradi ilustracij Ančke Gošnik Godec iz leta 1976, je pravljica *Tri botre lisičice*, ki ima že v naslovu kolektivnega junaka – tri botre lisičice, ki so antropomorfizirane (govorijo in živijo kot ljudje, vozijo se z avtomobili, jedo, pijejo ipd.).⁹ Zanimiv je lik skaklja – edini moški literarni lik, ki ima netradicionalno vlogo, kajti streže likom lisic. Pravljica je avtorska, saj jo je pripovedoval Štefan iz Mlina oz. Podklanca in ne vsebuje drugih in/ali podobnih variant.¹⁰ Milko Matičetov je *Tri botre lisičice* označil s številko ATU 41, 3, 4. Enako klasifikacijo je uporabila tudi avtorica Tipnega indeksa slovenskih živalskih pravlji (Kropej Telban 2015).

Slika 7: Naslovnica Treh boter lisičic

So bile tri lisičice in so bile vse tri botrice in so imele vsaka svojo vilo. Prva jo je imela na Brajdi, druga sredi Loga in tretja gori na koncu Loga (Štefan iz Mlina/Matičetov 1976: 47).

„Ah, to niso kokoši, draga moja botrica! To tukaj mi je naslikal bo-ter skakelj. Le pojdita naprej!“ (Štefan iz Mlina/Matičetov 1976: 60).

Tedaj sta prišli naprej in so prišle v salon. Tam notri v salonu so bili taki lepi fotelji, da je kar vid jemalo in je bilo lepo in poslikano z vsemi vrstami živali po stenah: kokoši, petelini, race, so bile celo čamurče - vse je bilo! In se je zdelo, da je živo! (Štefan iz Mlina/Matičetov 1976: 64).

Slika 8: Tri botre lisičice

⁹ Pravljica *Tri botre lisičice* je poleg nekaterih drugih živalskih pravlji leta 1992 izšla tudi v zbirki *Slovenske ljudske pravljice*. Objavljena pa je bila tudi v zbirki Cicibanov vrtiljak.

¹⁰ Stefano di Florino, tudi Štífen Taw Mlínu.

Čeprav literarna zgodovina to pravljico umešča med – ljudske, je sam M. Matičetov zapisal, da je to avtorska pravljica (asfalt, avtomobil, fotelj, garaža, kopalnica, liker, park, salon, zavora, zvonec ipd. so denimo sodobne prvine, ki jih Matičetov imenuje »Tri supermoderne lisičice«) (Matičetov, 2013: 22). Pravljico *Tri botre lisičice* je Matičetovu povedal Štefan Mlinar [Štefan taw Mlínú] (Matičetov, 2013: 230) in je izbrana ravno zaradi izjemnih ilustracij Ančke Gošnik Godec, ki se intertekstualno in intrakonično navezujejo na srednjeveške tapiserije. Intertekstualnost na srednjeveške tapiserije se pojavlja v besedilu in v izbranih ilustracijah: »Je pritisnila, je zazvonilo, vrata so se res odprla in pred njo je bil lep hodnik: eno samo morje, povsod ribice, naslikane¹¹ po tleh. In ona je mislila, da je prava voda, da so prave ribe. Se je bala iti naprej po hodniku, da bi ne utonila« (Mlinar 1976: 49).

Literarni lik lisjaka

Literarni lik lisjaka označuje iznadljivo osebo oz. arhetip prebrisanca (Ferber 2007: 72–73) od Odiseja do danes. Celo v Bibliji v Visoki pesmi naletimo na lik lisice (2,15). Tudi pri Danteju je omenjen lisjak, ki simbolizira hezijo (Dante 1994: 421); v XXVII. spevu piše – Spreobrnjeni lisjak (ibid.: 165).

»Ko še meso in kost je imelo lice,
dar rodne matere, se mi na čelo
ni vtisnil leva v zgled, temveč lisice« (Dante 1994: 168).

Dante večkrat omenja lik lisice, npr.

»Da bi do greha z njim prišla, lisica
privzela si je tuj obraz [...]« (ibid.: 185).

»[L]isice najde, toli premetene,
da ni možgan, ki te bi pretentali« (ibid.: 302).

»Nato sem zrl, da se lisica vleče
pod sveti voz, mršava [...]« (ibid.: 421).

Dante lisico oz. lisjaka v Vicah (32. spev) postavlja zelo visoko, omenja napad treh živali: orla, lisice in zmaja.

V večini evropskih jezikov je lisica moškega spola, v slovenskem jeziku pa je ženskega (Kropej 2005 in 2007 42–43). O tem piše Alojzij Bolhar v *Slovenskih basnih in živalskih pravljičah* (Bolhar 1985, 48–49).

V času epidemije covid-19 (od 12. 3. 2020) je akademski slikar Črtomir Frelj na socialnih omrežjih začel objavljati risbe (155 risb) o aktualnih družbenih dogodkih. Glavna lika sta posebej lisjak in lisica z duhovitimi komentarji. Na osnovi umetnikove knjige *Lisice* je glasbenik Jani Kovačič ustvaril glasbeni video z naslovom *Lisičja polka*, ki ga je oblikovala Pšenica Kovačič¹² z risbami iz Freljove knjige. Lisica je našla svoje mesto tudi v projektu Evropske noči raziskovalcev – *Humanistika, to si ti!*, kjer so študentke in študenti ALUO ilustrirali izbrane pravljice iz dela *Zverinice iz Rezije*.

Slika 9: Lisica na plakatni ilustraciji z razstave, avtorica Zala N. Doupona

11 Podčrtala M. M. Blažič.

12 Dostopno na: <https://www.youtube.com/watch?v=Nk-5Hhu0Fzo> (citirano 15. 4. 2023).

VIRI IN LITERATURA

- ANTTI, Aarne (1910): *Verzeichnis der Märchentypen*. Helsinki: Druckerei der Finnischen Literaturgesellschaft.
- BLAŽIČ, Milena Mileva (2020): Biblija, Grimmove pravljice in Chanel N° 5. V: GABER, Mateja (ur.): *Fenomen Chanel. Od korzeta do male črne obleke ali kako je Gabrielle Chanel osvobodila žensko*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- BOLHAR, Alojzij: *Slovenske basni in živalske pravljice*. Ljubljana 1985, str. 48–49.
- CARSON PASTAN, Elisabeth/REIMER, Stephen R./GILBERT, Kate (2014): *The Bayeux Tapestry and Its Context: A Reassessment*. Woodbridge, Suffolk: Boydell Press.
- DANTE, Alighieri (1994): *Božanska komedija*. Ljubljana: Mihelač.
- EDINGER, Dora (1948): Rilke and the Tapestries of the Lady with the Unicorn. *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, 6/6. New York: The Metropolitan Museum of Art, str. 166–168. <https://www.jstor.org/stable/3257286> (citirano 11. 4. 2023).
- EZOP/GIBBS, Laura (2002): *Aesop's Fables*. Fable 515. Oxford: Oxford University Press. <https://www.musee-moyenage.fr/en/> (citirano 10. 4. 2023). <https://www.biblija.net/biblija.cgi?m=Vp+2%2C15&id13=1&pos=0&set=2&l=sl> (citirano 15. 4. 2023).
- FERBER, Michael (2007): *Dictionary of Literary symbols*. Cambridge: Cambridge University Press.
- FRELIH, Črtomir (2020): *Lisice*. Ljubljana: Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov. <https://zh.unesco.org/sites/default/files/44francebayeuxen.pdf> (citirano 10. 4. 2023). <https://www.theoi.com/Titan/TitanPrometheus.html> (citirano 18. 4. 2023). <https://www.youtube.com/watch?v=Nk-5Hhu0Fzo> (citirano 15. 4. 2023).
- KOVAČIČ, Jani/FRELIH, Črtomir/KOVAČIČ, Pšenica (2021): *Lisice*. Dostopna na spletu:
- KROPEJ, Monika (2007). *Lisica.V: Traditiones (Ljubljana)*, letnik 36, številka 2, str. 115–142. <http://www.dlib.si>.
- KROPEJ TELBAN, Monika (2015): *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljič. Živalske pravljice in basni*. Ljubljana: Založba ZRC.
- MATIČETOV, Milko (1976): *Tri botre lisičice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- PERRY, Ben Edwin (1965): *Loeb classical library*, zvezek 436. Cambridge: Harvard University Press.
- PRIMIC, Janez Nepomuk (1814): *Sbér lépih ukov sa slovensko mladino*. Celovec: Joanes Leon. Dostopno na spletu: https://sl.wikipedia.org/w/index.php?title=Slika:Urban_Jarnik_-_Sbér_lépih_ukov_sa_Šlovensko_mlad%C3%A-Dno.pdf&page=3 (citirano 10. 4. 2023).
- RILKE, Rainer Maria/KOVIČ, Kajetan (prev.) (2005): *Pesmi*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- SCHWAB, Gustav (1967): *Najlepše antične pripovedke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- ŠTEFAN IZ MLINA/MATIČETOV, Milko (1976): *Tri botre lisičice*. Zapis po ustnem izročilu.
- THOMPSON Stith (1955–1958): *Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books, and Local Legends*. Bloomington, Indiana. Dostopno tudi na spletu: https://ia800408.us.archive.org/30/items/Thompson2016MotifIndex/Thompson_2016_Motif-Index.pdf (citirano 10. 4. 2023).
- UTHER, Hans-Jörg (2004): *The Types of international folktales: a classification and bibliography, based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia/Academica Scientiarum Fennica.
- UTHER, Hans-Jörg (2010): *Enzyklopedie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*. 5/2–3. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- YAPP, William Brunson (1987): Animals in medieval art: The Bayeux Tapestry as an example. V: *Journal of Medieval History*, 13, str. 15–73.

SEZNAM SLIK

Slika 1: https://www.english-heritage.org.uk/siteassets/home/visit/places-to-visit/st-augustines-abbey/history-and-stories/canterbury-tale/fox_crow.jpg?w=640&mode=none&scale=downscale&quality=60&anchor=&WebsiteVersion=20220831140117 (citirano 11. 4. 2023).

Slika 2: <https://www.bayeuxmuseum.com/en/the-bayeux-tapestry/> (citirano 11. 4. 2023).

Slika 3: <https://content.api.news/v3/images/bin/fb6d5e62e1a3d90915f49ffbb35d22aa?width=2048> (citirano 11. 4. 2023).

Slika 4: <https://www.musee-moyenage.fr/en/collection/the-lady-and-the-unicorn.html> (citirano 11. 4. 2023).

Slika 5: https://centerilustracije.si/wp-content/uploads/2022/01/sneguljica_03A-scaled.jpg (citirano 15. 4. 2023).

Slika 6: <https://www.dnevnik.si/i/orig/2018/12/22/1149883.jpg> (citirano 15. 4. 2023).

Slika 7: <https://www.mladinska-knjiga.si/sites/www.mladinska.com/files/images/Tri%20botre%20liscice.jpg> (citirano 18. 4. 2023)

Slika 8: https://www.primorski.eu/binrepository/768x512/0c79/768d432/none/11104/PLYU/imagen-bratuz-mostr-16_321775_20211006175115.jpg (citirano 18. 4. 2023).

Slika 9: Lisica na plakatni ilustraciji z razstave, avtorica Zala N. Doupona.